

Šibenik i okolica u Domovinskome ratu od 1990. do 1992. godine

Škugor, Anđelo

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:361104>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Andelo Škugor

**ŠIBENIK I OKOLICA U DOMOVINSKOM RATU
OD 1990. DO 1992.**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Andželo Škugor

**ŠIBENIK I OKOLICA U DOMOVINSKOM RATU
OD 1990. DO 1992.**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2023.

Sadržaj

UVOD	1
1. HRVATSKA U JUGOSLAVIJI OD 1980. DO 1990.....	2
2. DEMOKRATSKE PROMJENE U HRVATSKOJ	5
2.1. Pripreme za višestranačke izbore	5
2.2. Rezultati izbora	7
2.3. Rezultati izbora za Šibenik i okolicu	9
3. POBUNA HRVATSKIH SRBA PROTIV REPUBLIKE HRVATSKE	10
3.1. Balvan revolucija u Dalmaciji	10
3.2. Šibenik u doba Balvan revolucije	11
4. AGRESIJA JNA I POBUNJENIH SRBA NA ŠIBENIK	12
4.1. Ljeto 91.	12
4.2. Rujan 91.....	13
4.2.1. 16.9.1991.....	13
4.2.2. 17.9.1991.....	14
4.2.3. 18.9.1991.....	15
4.2.4. 19.9.1991.....	16
4.2.5. 20.9.1991.....	16
4.2.6. 21.9.1991.....	17
4.2.7. 22.6.1991.....	18
4.2.8. 23.9.1991.....	19
5. ŠIBENČANI I NJIHOVO SUOČAVANJE SA SVAKODNEVICOM RATA.....	21
6. ZAKLJUČAK.....	22
7. BIBLIOGRAFIJA	23
9. SAŽETAK	25

UVOD

Domovinski rat ključan je događaj u hrvatskoj povijesti u kojem su hrvatske vojne snage branile svoju neovisnost i prostor od agresije Jugoslavenske narodne armije (dalje: JNA) i pobunjenih hrvatskih Srba. Domovinski rat u svoj najgorem obliku započeo je u prvoj polovici 1991. pobunom dijela hrvatskih Srba koje je u cijelosti podržala JNA. Za razliku od drugih dijelova Hrvatske, najteže razdoblje rata šire i uže područja Šibenika doživjelo je rujnu 1991. godine. To je ujedno i glavni razlog da spomenuto razdoblje dobije opće poznati naziv "Rujanski rat" koji je trajao od 16.9.1991. do 23.9.1991. Obrana Šibenika i njegove okolice jedan je od temeljnih razloga pozitivnog razvoja tijekom Domovinskoga rata na tom prostoru, posebice ako se u obzir uzme činjenica da su jedinice JNA i pobunjenih Srba zabilježile veće uspjehe u njegovoj okolini. Stoga je upravo uspješnim suprotstavljanjem tim snaga kod Šibenika zaustavljeno daljnje napredovanje JNA i pobunjenih hrvatskih Srba u očiglednom cilju presijecanja hrvatskih dijelova Dalmacije.

Tema završnog rada su položaj i događaji u Šibeniku i okolini od 1990. do 1992. godine, nakon što je završio Rujanski rat. Rad je podijeljen na šest poglavlja. Na početku rada je uvod u kojem se iznosi problematika i tema rada. Prvo poglavlje usmjereno je na položaj Hrvatske u Jugoslaviji od 1980. do 1990. godine te na krizu koja je pogodila višenacionalnu zajednicu nakon smrti Josipa Broza Tita. Drugo se poglavlje bavi demokratskim promjenama u Hrvatskoj i pripremama za višestranačke izbore 1990. godine, a iznose i rezultati prvih izbora u Šibeniku i okolini. U trećem poglavlju se razrađuje pobuna hrvatskih Srba u Dalmaciji, poznata kao Balvan revolucija kao najopćenitiji opis načina blokiranja prometnica.. Četvrto se poglavlje bavi agresijom JNA i srpskih pobunjenika na Šibenik te se posebno obrađuju ljeto 1991. godine te kronološki tijek zbivanja „Rujanskog rata“. Peto se poglavlje fokusira na život stanovnika Šibenika i njihovo suočavanje sa svakodnevicom rata. Šesto poglavlje je zaključak, nakon kojeg slijedi bibliografija, popis slika i sažetak.

1. HRVATSKA U JUGOSLAVIJI OD 1980. DO 1990.

Početak kraja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje: SFRJ) obilježila je smrt njenog višegodišnjeg predsjednika Josipa Broza Tita 4. svibnja 1980. godine. U komunističkoj Jugoslaviji totalitarni vođa Tito je predstavljao simboličan kult ličnosti i vrhovni autoritet te je kao takav bio u mogućnosti sva nezadovoljstva i pobune unutar ove multinacionalne državne tvorevine, a koja se sastojala od šest socijalističkih republika i dvije autonomne pokrajine, uspješno ugušiti i zatirati. Uz samog predsjednika još su postojala dva glavna čimbenika koja su činila temeljni oslonac SFRJ: Jugoslavenska narodna armija (dalje: JNA) čiji je vrhovni zapovjednik također bio Josip Broz Tito i Savez komunista Jugoslavije (dalje: SKJ) koji je predstavljao najveću i vladajuću stranku SFRJ. Titovom smrću Jugoslavija je ostala bez vrhovne političke figure koja je dugi niz godina osiguravala državnu koherentnost i integracijsku srž među društvom te stanovništvom svih inih republika. Stoga je u narednim godinama predratnog desetljeća uslijedio niz okolnosti i događanja koje su negativno utjecale te u konačnici dovele do samog raspada SFRJ.

Početak jugoslavenske krize vidljiv je još 1970-ih godina, a nastao je kao gospodarska stagnacija koju je uzrokovalo loše rukovodstvo jugoslavenske ekonomske politike. Iako su mnogi delegati nastojali prikazati Jugoslaviju kao jednu od najstabilnijih država na svijetu, realnost je bila sasvim suprotna. Prava slika gospodarske krize došla je na vidjelo tek nakon Titove smrti i nije bila nimalo pozitivna ni optimistična. Već 1980. godine vanjski dug SFRJ iznosio je oko 18 milijardi dolara što je državu svrstalo u jednu od najzaduženijih svjetskih zemalja. Najvažniji faktori koji su utjecali na ekonomsku nestabilnost bili su: nekontrolirana inflacija koja je 1981. godine iznosila 46%, a 1989. godine skočila na 2685%, veliki inozemni dug koji se dodatno pogoršao skokom vrijednosti dolara pa Jugoslavija više nije bila sposobna vraćati kamatne stope dugova koje su također rasle, povećana nezaposlenost te veća potrošnja od ostvarenog dohotka. Zbog svega toga cijene su rasle, a uvoz se smanjivao što je dovelo do nestašica sirovina i proizvoda nužnih za svakodnevni život kao npr. lijekova, kave, benzina, a u konačnici i do državnog bankrota.¹ Izlazak iz gospodarske krize nastojao se riješiti odgađanjem otplaćivanja dugova, proizvodnjom novca te donošenjem programa u svrhu financijske stabilnosti. No, uslijed bezizlazne gospodarske situacije čelni ljudi vlade SFRJ mahom su podnosili ostavke, prvo je to napravila Milka Planinc 1986. godine, da bi isto

¹ RADELIĆ, Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza, 493.

postupio i njen nasljednik Branko Mikulić dvije godine kasnije. Zadatak za formiranje nove vlade dobio je Ante Marković 1989. godine. Marković je uveo nove reforme s naglaskom na ravnopravnost svih oblika vlasništva te uvođenje tržišta kapitala i rada. Njegova politika pokazala se poprilično efikasnom pa su tako u prvoj polovici 1990. godine smanjeni inozemni dugovi i inflacija. No ipak, Marković je također pokušao preuzeti reformatorsku ulogu SKJ što mu nije uspjelo „poći za rukom“ budući da se spomenuti Savez počeo raspadati u siječnju 1990. godine. Raspadom SKJ gospodarska kriza se nastavlja i počinje se svoditi na gospodarski rat na nacionalnoj osnovi.²

Uz gospodarsku krizu, postojalo je još nekoliko ključnih faktora koji su utjecali na raspad SFRJ, a to su bili: protest i bunt albanskog stanovništva na Kosovu koje je zahtijevalo da se autonomna pokrajina Kosovo formira i stekne status republike čemu se srpska politička elita odlučno suprotstavljala, položaj JNA gdje je armija 80-ih godina 20. stoljeća djelovala kao samostalno političko tijelo, no približavanjem raspada Jugoslavije sve se više priklanjala srpskoj centralističkoj i unitarističkoj politici.³ No ipak, najvećeg utjecaja na raspad SFRJ zasigurno je imao srpski nacionalizam i hegemonizam potaknut od strane srbijanskog predsjednika Slobodana Miloševića i njegove agresivne politike koja je još od početaka njegova političkog djelovanja ukazivala na ujedinjenje svih Srba u jednoj državi. S ciljem podizanja euforije među srpskim narodom organizirani su brojni skupovi i mitinzi na kojima je Milošević, kao vođa srpskih komunista, najavljivao velikosrpski program, odnosno borbu za Jugoslaviju prožetu srpskim centralizmom. Govori srbijanskog predsjednika objedinjavali su sve razine srbijanskog društva što je dodatno potaknulo nacionalizam među stanovništvom, a Milošević ubrzo postaje vođa srpskog naroda čiji se govori i ideje veličaju i uzvišuju. Prilikom proslave šestogodišnje obljetnice Kosovske bitke, na Vidovdan 28. lipnja 1989. godine, na kosovskom Gazimestanu okupilo se oko dva milijuna Srba iz svih krajeva Srbije te ostalih republika Jugoslavije što je ovaj skup učinilo najmasovnijim u srpskoj povijesti. Milošević je tada održao govor koji je jasno pozivao na opći rat na području SFRJ što će se u narednim godinama i manifestirati.⁴ Tada je srbijanski predsjednik izjavio rečenicu koja će ostati upisana u povijest „Opet smo pred bitkama i u bitkama. One nisu oružane, ma da ni takve još nisu isključene“. Ovaj miting, u kojem Slobodan Milošević javno govori kako se neće susprezati ni za kakvim

² PERIĆ, Hrvatska uoči i nakon osamostaljenja, 475.

³ PERIĆ, Hrvatska uoči i nakon osamostaljenja, 481.

⁴ RADELIĆ, Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991.: od zajedništva do razlaza: 503.

sredstvima u ostvarenju velikosrpskih ciljeva, jasno je označio kraj jugoslavenske krize i uvertiru u rat, a u Hrvatskoj je predstavio raspad SFRJ.

2. DEMOKRATSKE PROMJENE U HRVATSKOJ

2.1. Pripreme za višestranačke izbore

Događaj koji je najavio konačan kraj višedesetljetnog komunističkog ustroja Jugoslavije te stvorio osnovni temelj za višestranačke izbore u Hrvatskoj bio je 14. izvanredni kongres SKJ održan krajem siječnja 1990. godine u Beogradu. Prije samog održavanja kongresa unutar SKJ razvile su se dvije ideološke struje koje su nastojale reformirati postojeći politički sustav. Prva reformatorska struja pozivala se na odluke posljednjeg Ustava SFRJ iz 1974. godine kojima su republike i autonomne pokrajine stekle veće ovlasti te im je omogućeno pravo na suverenost i samostalnost, odnosno samoodređenje.⁵ No, nasuprot takvoj postojala je i druga struja koja je zagovarala promjenu istog Ustava u korist centralizacije te većih ovlasti federacije. Srbija je bila zagovaratelj potonje ideje, dok su prvenstveno Hrvatska i Slovenija, kao i dvije autonomne pokrajine Kosovo i Vojvodina bili zagovaratelji demokratizacije i decentralizacije nastojeći kroz takvu prizmu pronaći svoj put ka osamostaljenju. Upravo u ovakvim neizvjesnim i napetim okolnostima održao se već spomenuti 14. izvanredni, a ujedno i posljednji kongres SKJ koji je kao glavni zadatak trebao riješiti pitanje budućeg političkog uređenja SFRJ i SKJ. Uslijed kongresa došlo je do neslaganja te žestokih rasprava između delegata Slovenije i Srbije. Nakon uzastopnih odbijanja prijedloga o demokratizaciji i autonomnosti republika od strane srpskog predstavništva, slovenski politički vrh predvođen predsjednikom Milanom Kučanom odlučio je napustiti kongres. Potaknut tom odlukom predvodnik hrvatske delegacije Ivica Račan, braneći hrvatske interese, odlučuje da predstavnici delegata iz Hrvatske neće sudjelovati u konačnom glasanju ukoliko se zasjedanje kongresa nastavi što se i dogodilo. Ovim srazom i neuspješnim dogovorom političkih predstavnika Srbije i Slovenije, odnosno Hrvatske došlo je do prekida 14. izvanrednog kongresa te konačnog raspada SKJ koji je, nakon Titove smrti, predstavljao glavni politički čimbenik Jugoslavije.⁶

Uz jugoslavensku krizu i raspad SKJ, višestranački izbori u Hrvatskoj nastali su i kao posljedica istovremenih političkih promjena u europskim zemljama u kojima je komunizam bio glavno državno uređenje. Usporedno s promjenama na području SFRJ dolazi do raspada

⁵ MARIJAN, BARIĆ, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, 80.

⁶ MARIJAN, BARIĆ, *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, 84.

komunizma u gotovo svim zemljama istočne Europe, što je potaknulo većinu dotadašnjih republika, koje su se nalazile u komunističkim državnim savezima, na borbu za neovisnost i samoodređenje te izlazak iz višegodišnjeg tuđinskog jarma.⁷ Padom Berlinskog zida u studenom 1989. godine te ujedinjenjem razjedinjene Njemačke godinu kasnije, započeo je kraj europskog komunizma, a službeni raspad doživio je 25. prosinca 1991. godine kada je Mihail Gorbačov podnio ostavku na mjestu predsjednika SSSR-a. Ubrzo su sve institucije Saveza prestale s radom te je započeo proces formiranja novih država. Raspad komunističkog sustava u Europi doveo je do razvoja sličnoga procesa i u tadašnjoj Jugoslaviji.⁸

Početak razdoblja formiranja političkih stranaka u Hrvatskoj obilježava se osnutkom Hrvatske demokratske zajednice (dalje HDZ). Tu političku stranku osnovao je budući prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman te time stvorio oslonac za osnivanje i djelovanje drugih političkih stranaka.⁹ Nacrt budućih programskih osnovica HDZ-a Franjo Tuđman, uz ostale organizatore stranke, spremao je od veljače 1989. godine te je stranka nakon nekoliko mjeseci pripreme i organizacije osnovana u ilegali u prostorijama Nogometnog kluba Borac na Jarunu 17. lipnja 1989. godine. Svojim političkim programom i zalaganjem koji se temeljio na osamostaljenju Hrvatske, konstruiranju demokratskog ustava te stvaranju republike po uzoru na zapadnu Europu, HDZ je bila stranka koja je najznačajnije obilježila razdoblje višestranačja. Uz spomenuti HDZ, druga najsnažnija stranka bila je Savez komunista Hrvatske (dalje SKH). Iako je nekada SKH bio vodeća stranka Hrvata u Jugoslaviji čelnici stranke uvidjeli su da je savezu potrebna politička reformacija po uzoru na modernu Europu gdje pojam komunizam već polako postaje prošlost. Iz toga razloga, SKH mijenja naziv u SDP (stranka demokratskih promjena) te nastoji stvoriti modernu socijaldemokratsku stranku. Do travnja 1990. i početka prvoga kruga višestranačkih izbora, u Hrvatskoj je osnovan veći broj različitih političkih stranaka, njih čak 33. Neke od najistaknutijih bile su: Hrvatski socijalno – liberalni savez (HSLS), Hrvatska kršćansko – demokratska stranka (HKDS), Srpska demokratska stranka (SDS), Hrvatska demokratska stranka (HDS), već spomenuti SKH – SDP i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) te brojne druge.¹⁰

⁷KLEMENČIĆ, Izbori u Hrvatskoj – elektoralno geografska analiza odabranih primjera, 97

⁸MARIJAN, BARIĆ, Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države, 97.

⁹ŠANJEK, Povijest Hrvata. Treća knjiga. Od 1918. do danas, 451.

¹⁰„Kronologija Domovinskog rata“, 9

2.2. Rezultati izbora

Prvi demokratski višestranački izbori održani su u dva kruga – 22., odnosno 23. travnja te 6. svibnja 1990. godine. Najveći uspjeh je imala HDZ koja je osvojila najviše zastupničkih mandata u Saboru Socijalističke Republike Hrvatske. Konkretno, HDZ je samostalno osvojila više od 40% ukupnih glasova birača, ali je zahvaljujući tzv. većinskom sustavu izbora u Saboru imala 205 od ukupno 356 zastupničkih mjesta što joj je omogućilo vladajuću većinu. Primjenjujući većinski izborni sustav, umjesto proporcionalnog, HDZ je skupila najveći broj glasova te tako odnijela pobjedu. Druga stranka s najviše zastupljenih bio je SDP koja je osvojila 26% glasova i 30% zastupnika.¹¹

Slika 1. Rezultati izbora 1990. po strankama

Izvor: Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj 1990“. Povijest.hr.

<https://povijest.hr/nadanasnjidan/prvi-visestranacki-izbori-u-hrvatskoj-1990/> Pristup ostvaren 30.6.2023.

¹¹„Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj (1990)“.

Prva sjednica višestranačkoga hrvatskoga Sabora održana je 30. svibnja 1990. godine.¹² Za predsjednika Predsjedništva Republike Hrvatske je izabran Franjo Tuđman, a kao predsjednik Sabora je izabran Žarko Domljan. Predsjednik Vlade Republike Hrvatske je postao Stjepan Mesić. Organiziranjem novoga višestranačkoga Sabora, Hrvatska je tada još uvijek kao jedna od država Jugoslavije zamijenila komunistički parlamentarnim demokratskim sustavom vlasti.¹³ Mjesec dana nakon zasjedanja prvog hrvatskog Sabora održala se nova sjednica Predsjedništva Socijalističke Republike Hrvatske. Na njoj je odlučeno da se pomaknu sve socijalističke poveznice s Republikom Hrvatskom, tako su riječ „socijalistička“ kao i svi simboli povezani s grbom zauvijek izbrisani iz hrvatske povijesti. Prvi ustav Republike Hrvatske konstruiran je 22. prosinca 1990. godine, pošto je izglasan samo 3 dana prije Božića često se naziva i božićnim ustavom. Njime je Hrvatska postala nacionalna država hrvatskog naroda, a ostali pripadnici koji su bili njeni državljani (Srbi, Mađari, Talijani, Slovenci, Bošnjaci i drugi) proglašeni su nacionalnom manjinom kojima se jamčila apsolutna ravnopravnost s hrvatskim građanima. U travnju 1991. godine hrvatski predsjednik Franjo Tuđman donio je odluku o raspisivanju referenduma koji će zauvijek odlučiti sudbinu Republike Hrvatske. Na referendumu održanom 19. svibnja 1991. godine hrvatski građani javno su glasali žele li suverenost i samostalnost svoje republike ili žele ostati u Jugoslaviji prema prijedlogu Republike Srbije i Crne Gore. Njih čak 93% izjasnilo se za savez samostalnosti i suverenosti, a otprilike isti postotak nije podržao nikakva daljnja državna zajedništva u Jugoslaviji. Upravo ovakav rezultat referenduma dao je povod da Sabor RH 25. lipnja iste godine donese odluku o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske te pokrene postupak o raskidanju svih državnih veza i izlazak iz SFRJ. Istog dana i Republika Slovenija čini istu stvar, a na Brijunima 7. srpnja pokrenut je postupak tromjesečnog moratorija o priznavanju i proglašenju hrvatske neovisnosti. Nakon isteka moratorija 8. listopada 1991. godine Republika Hrvatska raskida sve državnopravne veze sa SFRJ i proglašava se samostalnom i suverenom državom nakon čega su i ostale države diljem svijeta počele priznavati Republiku Hrvatsku.

¹²N. ŠETIĆ, *Ostvarenje suvremene Hrvatske države*, 175.

¹³ŠANJEK, *Povijest Hrvata. Treća knjiga. Od 1918. do danas*, 452.

2.3. Rezultati izbora za Šibenik i okolicu

Prema slici 1. vidljivo je kako je Hrvatska 1990. bila podijeljena u 80 izbornih jedinica u kojima se glasalo. Šibenik je predstavljao 69. izbornu jedinicu.¹⁴ Prema rezultatima izbora Šibenik i okolne izborne jedinice su glasali pretežito za Hrvatsku demokratsku zajednicu, s iznimkom izborne jedinice Knin koja je glasala za Srpsku demokratsku stranku (SDS) i izborne jedinice Sinj koja je glasala za Koaliciju narodnog sporazuma. Rezultati po izbornim jedinicama uvelike su definirani time što je u jedinicama u kojima je najveći broj glasova dobio HDZ živjelo više od 70% hrvatskog stanovništva, a u izbornim jedinicama s većinskim srpskim stanovništvom glasači su najviše glasali za SDS.¹⁵

¹⁴KLEMENČIĆ, Izbori u Hrvatskoj – elektoralnogeografska analiza odabranih primjera, 107.

¹⁵*Isto*, 104.

3. POBUNA HRVATSKIH SRBA PROTIV REPUBLIKE HRVATSKE

3.1. Balvan revolucija u Dalmaciji

1981. godine na popisu stanovništva utvrđeno je kako u Saveznoj Republici Hrvatskoj živi 11,5% Srba, koji su činili većinu u 11 općina: Donji Lapac, Gračac, Korenica, Vojnić, Vrginmost, Dvor, Glina, Kostajnica, Benkovac, Obrovac i Knin. Spomenute općine trebale su poslužiti kao podloga za ostvarenje autonomije Srba u Hrvatskoj. Balvan revolucija predstavljala je oružanu pobunu dijela srpskog stanovništva u Hrvatskoj protiv hrvatske vlasti koja je izabrana na demokratskim višestranačkim izborima 1990. godine. No, srpska pobuna protiv hrvatske države započela je i prethodne godine, kada je u Kninu organiziran sastanak na kojem se okupilo nekoliko tisuća osoba. Sastanak je organizirao Jovan Opačić, a na njemu se veličalo ime srbijanskog predsjednika Slobodana Miloševića i njegove ideje stvaranja Velike Srbije te pripajanja teritorija RH s dominantnim srpskim stanovništvom Republici Srbiji.¹⁶

U srpnju 1990. godine u Srbu je održan Srpski sabor¹⁷ koji se bavio ustavnim položajem Srba u Hrvatskoj, te se donijela odluka o osnivanju Srpskog nacionalnog vijeća. On je nastao kao reakcija na donošenje odluke o hrvatskoj samostalnosti. Također je na narodnom zboru prihvaćena Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda, u kojoj se promiče pravo naroda na samoopredjeljenje, što je također podrazumijevalo i odcjepljenje. Deklaracija se zalagala za pravo srpskog naroda u Hrvatskoj na autonomiju, a njom je također osnovan Srpski sabor. Nakon toga je Srpsko nacionalno vijeće donijelo odluku o tome da će se raspisati referendum o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj u razdoblju od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. godine. Hrvatske su vlasti zaključile da je raspisivanje referenduma nelegalno. Na sam dan referenduma na području Knina, Benkovca i Obrovca su na organizirani način zapriječeni prometni pravci, a JNA je zapriječila hrvatskim helikopterima put do Knina¹⁸. Idući dan su Srbi u Gračacu, Obrovcu, Benkovcu, Korenici i Donjem Lapcu napali policijske postaje. Ovi su događaji naveli Ministarstvo unutarnjih poslova RH da preuzme oružje namijenjeno policijskim postajama u Dalmaciji i Lici, a to je navelo srpske pobunjenike da proglase ratno stanje. Na kninskom području naoružani pobunjenici su 17. kolovoza 1990. godine zaposjeli prometnice, a balvanima i kamenjem su onemogućili prolazak glavnim prometnicama iz unutrašnjosti Hrvatske prema Dalmaciji. Nekoliko dana poslije 20. kolovoza 1990. godine srpski su

¹⁶BARIĆ, Srpska pobuna u Hrvatskoj, 58

¹⁷Isto, 72.

¹⁸GLAURDIĆ, Vrijeme Europe, 90

pobunjenici pucali na hrvatsku policiju koja je pokušavala ukloniti barikadu kod Civljana. Balvan revolucija je označila početak oružane pobune dijela Srba protiv hrvatske vlasti i pretenzije za pripajanjem dijela teritorija Hrvatske Republici Srbiji.

3.2. Šibenik u doba Balvan revolucije

Počeci oružane pobune srpskog stanovništva u Dalmaciji i u okolici Šibenika nisu prošli nezapaženo od strane hrvatskih vlasti. Naime, prije napada navedenih u ranijem tekstu, 16. kolovoza 1990. ministar unutarnjih poslova Boljkovac je pozvao Antu Bujasa, sekretara unutarnjih poslova u Šibeniku na hitan sastanak u Zagreb. Na sastanku su prisustvovali sekretari unutarnjih poslova iz Šibenika, Gospića, Zadra i Splita, to jest iz krajeva u kojima je započela pobuna srpskog stanovništva. Upravo na tom sastanku je odlučeno da se na područjima koja su u mogućnosti da budu zahvaćena pobunom srpskog stanovništva izvuče oružje rezervnog sastava policije. Skupina hrvatskih policajaca iz Šibenika se uputila prema Kninu 17. kolovoza kako bi na taj način iz skladišta izvukli oružje, no to im nije uspjelo. Zadarska je policija uspjela izvući oko 70 automatskih pušaka iz policijske stanice u Benkovcu, a napori policije u Obrovcu da izvuče oružje su bili spriječeni jer se okupilo srpsko gradsko stanovništvo. Akcije hrvatske policije ubrzo su se proširile po Dalmaciji. Oružje koje je trebalo biti podijeljeno u Obrovcu i Kninu je podijeljeno srpskom gradskom stanovništvu, a pobunjeno je stanovništvo 17. kolovoza krenulo s blokiranjem prometnica putem balvana, kamenja i vozila¹⁹.

¹⁹SAGATA, Balvan revolucija, 4.

4. AGRESIJA JNA I POBUNJENIH SRBA NA ŠIBENIK

4.1. Ljeto 91.

Do ljeta 1991. godine većinu posla obrane teritorija oko Šibenika i cjelokupnog hrvatskog teritorija obavljao je MUP u formi hrvatske vojske i policije. Uz njih također su postojale i druge vojne formacije koje su djelovale za obranu hrvatskog teritorija, a to su bile Hrvatske obrambene snage ili HOS koji nisu bili dio Hrvatske vojske.²⁰ Na području Dalmacije najznačajnija je bila 4. gardijska brigada koja je 1995. godine dobila nadimak „Pauci“ u čast svog vođe i heroja Andrije Matijaša Pauka koji je poginuo u listopadu 1995. godine na ulazu u Mrkonjić-Grad tijekom akcije Južni potez. Ona se sastojala od profesionalne brigade u Splitu i od pet pričuvnih brigada, od kojih je za Šibenik bila ključna 113. šibenska brigada sačinjena od pričuvnog sastava policije i obučenih dragovoljaca. Tijekom Domovinskog rata kroz 113. šibensku brigadu prošlo je oko osam tisuća pripadnika koji su se borili na području čitave Dalmacije, najviše su se istakli u bitkama za Šibenik i šibensko zaleđe, a još su njeni pripadnici ratovali na području Dubrovnika te u akcijama Oluja i Maestral. Njezin prvi zapovjednik je bio Ante Ljubičić.²¹

Prvi oružani sukobi u Hrvatskoj dogodili su se u zaleđu Šibenika. Glavni cilj srpskih agresora kod Šibenika je bio postizanje izlaska na more, te su srpski pobunjenici i JNA iz Knina isplanirali napad putem više ruta. Sve su rute imale cilj doći do Šibenika tako da se Šibenik može napasti sa svih strana, što je također uključivalo i Jugoslavensku ratnu mornaricu. Krajem kolovoza su se dogodile prve ozbiljnije oružane borbe srpskih pobunjenika i hrvatske vojske.²²

Glavni cilj srpskih pobunjenika i JNA u ljetu 1991. godine je bilo raščišćavanje područja koje je bilo pod vlasti hrvatske policije te su na taj način nastojali osloboditi vojarne locirane u Šibeniku i Zadru s ciljem udruživanja istih u srpske vojne snage. U rujnu su započele teže borbe na području šibenskog zaleđa, a prije samog napada na grad 9. korpus JNA na čelu s Ratkom Mladićem osvojio je Drniš, što je dodatno poljuljalo mentalitet boraca 113. šibenske brigade te stavilo Šibenik u veliku opasnost²³. Prije samog napada na Šibenik također su se vodile bitke za grad Skradin, a najveća bitka koja se dogodila na tom prostoru trajala je od 11. do 13. rujna,

²⁰MARIJAN, Domovinski rat, 53.

²¹*Isto*, 55.

²²NAZOR, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, 69-76.

²³„Kronologija Domovinskog rata“, 21.

ali su hrvatski branitelji spriječili srpsko napredovanje prema Skradinu. Time je srpskim vojnim formacijama spriječen plan napada na Šibenik iz skradinskog pravca. Obrana grada Skradina imala je pozitivnog utjecaja na cjelokupno šibensko stanovništvo uzimajući u obzir činjenicu da su Skradin branili malobrojni hrvatski branitelji, a zbog dominantnog srpskog stanovništva u zaleđu tog malog gradića koji su otvoreno stali na srbočetničku stranu u Domovinskom ratu, velik dio hrvatskog stanovništva bio je protjeran iz svojih kuća i ognjišta.²⁴

4.2. Rujan 91.

4.2.1. 16.9.1991.

Prvi dan bitke za Šibenik bio je 16. rujan 1991. godine. Tada je šibenskom području kulminirala borba između udruženih srpskih pobunjenika zajedno s JNA protiv hrvatske vojske. Oko 7 sati ujutro Krizni štab donosi odluku o prekidu nastave u šibenskim školama, čime se željelo zaštititi već napadnuto hrvatsko stanovništvo. U 13:45 sati zaprimljena je dojava o koloni od deset koji su krenuli iz Knina prema Oklaju, a u 15:28 je zaprimljena dojava o novoj topovnjači koja je viđena kod Zlarina. U 16:20 sati izvršen je napad tenkovima na Drniš, Siverić i Oklaj. U 17 sati čula se pucnjava iz Bilica, a srpski tenkovi ulaze u selo u vodičkom zaleđu Čistu Malu.

U samom Šibeniku su u 17:57 sve sirene javljale o zračnoj prijetnji, a također je zaprimljena obavijest iz Regionalnog centra u Splitu o dolasku dva srpska vojna zrakoplova s raketama. Oko 30 000 šibenskih građana bilo je primorno uputiti se u skloništa u kojima su boravili iduća 162 sata.²⁵ U 18:10 sati iz Knina u pravcu Drniša su krenula dva oklopna vlaka. U 18:20 su primijećene topovnjače pokraj Kremika, a iz pravca Čiste Male kolona tenkova već stiže do sela Gaćezezi otkuda se diže veliki dim. Desetak minuta poslije kolona tenkova i vojnih vozila je krenula prema Zatonu, a u isto vrijeme su doletjeli i zrakoplovi iz smjera Zadra. U 18:43 cestom Stankovci – Šibenik od Grabovaca kreće kolona od 37 tenkova i drugih vojnih vozila koja se kod Zatona razdvojila u nekoliko smjerova kretanja. Jedan dio se kretao prema Šibenskom mostu, drugi dio prema Magistrali pored Šibenskog mosta, treći dio se rasporedio na staru cestu kod Vodica nakon čega se oglašava zračna uzbuna i u Vodicama, a u 18:51 i u

²⁴RUNTIĆ, Domovinski rat – vrijeme rata, 366.

²⁵LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991, 42.

čitavoj općini. Prvog dana oko 19 sati još dva su zrakoplova krenula iz Zemunika prema Šibeniku, a u 19:48 je detonacijom uništen tenk na Šibenskom mostu. U 20:06 na most pristižu srpski agresori, te se detonacija nastavlja.²⁶ Uzbuna se nastavlja tijekom cijele noći, te je Križni štab u Šibeniku svjestan da će agresori putem izbijanja na područje pokraj Šibenskog mosta nastaviti napad na Šibenik. Ubrzo kreće i napad neprijatelja s brodova, no Žirjanska topnička bitnica sa Žirja uspijeva otvoriti topničku vatru na neprijatelje, a hrvatske obrambene snage također zaustavljaju dva neprijateljska tegljača koja su prenosila opremu srpskim vojnim jedinicama.²⁷

4.2.2. 17.9.1991.

Drugog dana bitke za Šibenik 7. rujna srpski su agresori napali Šibenik s mora, kopna i zraka putem pet detonacija. U gradu su letjeli metci s ratnih brodova i iz vojarni, a srpske snage su također raketama i bombama iz zrakoplova te granatama iz tenkova, koji su bili postavljeni na šibenskom mostu, vršili kontinuirane napade. Srpski su pobunjenici prijetili kako će uništiti Drniš i Šibenik, a posebno Šibensku katedralu ako se njihovim vojarnama ne priključe voda, struja i telefonske veze²⁸. Srpske vojne formacije i JNA poprilično su precizno određivale ciljeve bombardiranja u napadu na Šibenik pri čemu je glavni objektivi bila znamenita Šibenska katedrala, a potpuno su uništili restoran Alpa, benzinsku crpku i kuće u staroj gradskoj jezgri.

Bitke za Šibenski most su vodile su se tijekom cijelog dana i cijele noći. Hrvatske su snage uništile većinu srpskih tenkova na ruti Zaton-Most. Agresorski napori bili su usmjereni na pristup moru kako bi mogli jače udariti na Šibenik, no hrvatski artiljerci smješteni na otoku Žirju to nisu dopustili²⁹. Šibenski general Rahim Ademi skovao je plan za osvajanje vojarni oko Rogoznice, baterija na Zvečevu i skladišta na Kruševu, što je bilo ključno kako bi se zaustavio agresorski napad s juga te bi se tako onemogućio pristup Šibeniku s južne obale, a na taj način bi branitelji Šibenika također došli do topova i drugog oružja srpskih snaga. Ademi i izviđački vod 113. brigade su u večeri s 16. na 17. rujna krenuli u Primošten, te im se priključila i policija te su zauzele vojarnu Zvečevo i skladište u Rogoznici.³⁰ No, istog dana se dogodila i velika tragedija u Šibeniku jer je u večernjim satima poginuo prvi šibenski branitelj Marinko Kardum

²⁶*Isto*.

²⁷MARIJAN, Domovinski rat, str. 159-160

²⁸LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991, 54.

²⁹*Isto*, 55.

³⁰*Isto*, 64.

u 24. godini života nakon što je pokušao uništiti agresorski tenk sa zapadne strane Šibenskog mosta.

4.2.3. 18.9.1991.

Treći dan Rujanskog rata u Šibeniku bio je ujedno i najteži dan za građane Šibenika zbog učestalih i nasilnih bombardiranja grada. U 9:58 ujutro kupola Šibenske katedrale je pogođena s dva pancirna projektila, a građani Šibenika upravo su ponajviše strahovali da katedrala ostane netaknuta iz razloga što je ona bila simbol grada te je predstavljala bogatu povijest Šibenika i šibenskih stanovnika. Agresorske sile nastavile su vršiti napad na sve dijelove grada, od stare gradske jezgre do drugih gradskih četvrti. Uz Šibenik su napadnute i Vodice, no granate kojima su građane uglavnom su završile u moru te tako nisu nanosile veliku štetu. Hrvatska vojska je napala agresorske brodove koji su bili smješteni u šibenskoj luci, a također je napala i srpske pobunjenike i JNA koji su se nalazili u vojarni u Mandalini i na Šibenskom mostu.

U napadu hrvatskih snaga uključilo se i topništvo s otoka Žirja te letuća minobacačka grupa „PERO“ s brda Smričnjaka iznad četvrti Njivice koja je napadala srpske snage na mostu i u brodovima. U naporima za obranu Šibenika hrvatske snage su uništile jedan zrakoplov „ORAO“, dva helikoptera, dva ratna broda te jedan tenk.³¹ Također, već idući dan na Zvečevu topništvo i obalna artiljerija primijetili su dva neprijateljska broda koja su plovila iz smjera Visa. Jedan od brodova je pogođen, a oba su se nakon toga okrenula i vratila te više nisu prilazili šibenskom akvatoriju. Hrvatski su branitelji također gađali i agresorske zrakoplove iznad Zvečeva putem tri topa i raketnim sustavima „STRELA 2M“.³²

Na ovaj su se dan također održali i pregovori hrvatskih snaga s JNA i srpskim pobunjenicima. Održao ih je satnik iz Vodica Ante Juričev – Martinčev poznatiji i kao Boban, koji je bez oružja stao pred srpske tenkovce te je zajedno sa svojim suborcima spriječio nastavak prodiranja agresora u Vodice.

³¹LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991., 74

³²Isto, 77.

4.2.4. 19.9.1991.

Na ovaj su dan u 6:55 ujutro započeli zrakoplovni napadi te je bombardirana Minerska u Kanalu svetog Ante, a bombardiranja i mitraljiranja u Šibeniku su se nastavila tijekom cijelog dana. U Šibeniku su uništeni autobusni kolodvor, zgrada Carinarnice, groblje svetog Ante i mnogi drugi objekti.³³ No, branitelji Šibenika su ipak srbočetničkim snagama pružale velik i jak otpor te su 19. rujna srušili četiri neprijateljska zrakoplova i par vojnih transportera te jedan tenk. Također, od samog početka Rujanskog rata vodili su se pregovori s Komandom šibenskog garnizona od strane srpskih pobunjenika koji su ih željeli prisiliti na predaju, no šibenske su snage konstantno odbijale predati se te su pregovori imali negativan rezultat.

Iza 7 sati ujutro topništvo na Žirju započelo je napadati agresorske snage, no nisu imali toliki uspjeh kao prošlih dana zbog lošeg vremena i nespretnog navođenja. U 12 sati je Drago Aras „Pero“ preuzeo funkciju navođenja te su granate sa Žirja sigurno pogađale svoje mete. Žirje je napadnuto zrakoplovima u 16 sati, a topnici su se branili svim raspoloživim oružjem. Nažalost je zbog neispravnosti jedne rakete nastao šumski požar, koji ipak nije obuhvatio skladište municije. Na šibenskom je području zbog napadanja i obrane nastao veliki vatreni prsten.³⁴ U 15:47 je dojavljeno kako iz je Žitnića krenula kolona sastavljena od dva oklopna transporta i pet tenkova, što je izrazito ugrožavalo šibenski položaj. No ipak, hrvatske snage zapriječile su im pravac kretanja na cesti ispod brda Trtar i onemogućile prolazak kod Mrndine Drage oko 20:30.

Rahim Ademi ubrzo stvara plan o zauzimanju vojarni na Smokvici. Prema Smokvici uputio je tada dva policajca i dva civila iz Ražnja koji su trebali iznuditi predaju vojarne od srpske strane. Kada su stigli na Smokvicu brzo otvaraju vrata vojarne i govore agresorima da se predaju, no shvaćaju kako je vojarna napuštena. Kada su to shvatili vratili su se u Ražanj i spremili osoblje i brodove da krenu na otok kako bi uzeli veoma bitnu vojarnu. Zauzimanje vojarne na Smokvici također je bilo ključno za rat koji se odvijao u Šibeniku.

4.2.5. 20.9.1991.

³³LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991., 86

³⁴Isto, 89.

Peti dan bitke zračna opasnost se označila oko 8:00 ujutro, a u to su vrijeme tenkovi sa Šibenskog mosta započeli granatirati grad. Granate su pogodile gradsku četvrt Meterize te vojne objekte u Mandalini. Šibenski branitelji sa Žirja, Smričnjaka, Jelinjaka i Razora su uzvratili napad te su napali tenkove na mostu nakon čega je većina bila prisiljena na povlačenje u unutrašnjost. U 10:00 četiri zrakoplova srpskih pobunjenika i JNA su napali Vodospremu blizu Šibenskog mosta, a most je također ubrzo i raketiran od strane dva zrakoplova.

Agresori su također raketama napali stambene prostore koji su se nalazili u centru grada, kao i Bilice, Vodospremu, „Luku“ i ostale ključne gradske objekte. No, hrvatske snage su reagirale protunapadom te su uzvratili paljbu na srpske tenkove i zrakoplove. Pobunjenički zrakoplovi su granatirali cijeli Šibenik u 14:30, a posebno su zahvaćeni Kartolin, Jamnjak i Hangar u „Luci“. Borbe se također odvijaju i na šibenskom mostu, a ranjenici su pokupljeni transporterima i upućeni u Gaćeleze. U 19:05 dva su agresorska zrakoplova bila pogođena od hrvatskih snaga iznad Zvečeva, no agresorski napadi nisu prestali. Srpski su pobunjenici koristili topove, haubice i tenkove. Bombardiranje grada je završilo u 22:45 kada su zrakoplovi iz smjera Splita posljednji put tog dana napali Šibenik³⁵.

„20. rujna paljba po neprijateljskim tenkovima na Šibenskom mostu sa Žirja započela je oko 8,30 sati. Tog dana sve im je polazilo za rukom. Vrijeme je bilo povoljno, osmatranje i navođenje dobro pa su odaslani projektili bili precizni. Tenkovi se, dijelom, povlače izvan dometa žirjanskih topova. Kraća stanika nastupila je oko ručka, a potom ponovno paljba do 16 sati kad bateriju na Žirju, kao i prethodnog dana, napadaju dva zrakoplova preko uvale Stupica Mala. Raketiraju i mitraljiraju bateriju. Posada baterije otvara žestoku vatru, praveći vatrenu zavjesu, a potom se hitno sklanja u potkop. Danas je, konačno, proradio kako treba i jedini lanser. Jedan od dva zrakoplova pogođen je i srušen u predjelu otoka Tetovišnjaka.“³⁶

4.2.6. 21.9.1991.

Šesti dan bitke za Šibenik grad je i dalje bio pod učestalim napadima neprijateljskih zrakoplova koji su tog dana letjeli iznad Šibenika čak 24 puta, a bilo je čak 55 zrakoplova. Najviše su pod napadom bile gradske četvrti Njivice i Crnica, kao i vojni objekti na Jamnjaku, Kulinama i Kamenaru. Ujutro su u Šibeniku od 8 do 11 sati granate padale svakih dvadeset

³⁵LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991., 104.

³⁶Isto, 105.

minuta, a oko 16 sati su prema Šibenskom mostu iznenada doletjela dva zrakoplova. U 16:45 šest zrakoplova doletjelo je do Šibenika iz smjera Zadra te krenulo bombardirati grad, no hrvatske su snage u Šibeniku uzvratile protunapadom i uspjeli su pogoditi jedan od neprijateljskih zrakoplova. Šibenik je još jednom bombardiran od strane srpskih helikoptera i zrakoplova u periodu između 16:30 i 19 sati, no nakon toga bitke koje su se odvijale oko Mosta su počele jenjavati zbog magle.³⁷ Hrvatske snage na otoku Žirju nisu bile pod velikom opasnosti na ovaj dan jer je intenzitet borbi bio puno više smanjen. Žirjanski su branitelji udarali na vojarnu s jednim projektilom svakih nekoliko minuta. Žirjanska baterija je povremeno djelovala 21. rujna do 21 sat.

Na ovaj se dan dogodio i jedan od najpoznatijih događaja u Domovinskom ratu. Mladen Tešulov, Dražen Bilać, Damir Fržop i Goran Pauk su se tijekom popodneva stacionirali u blizini rogozničkog područja kako bi pokušali zauzeti vojarnu koja se tamo nalazila. Zrakoplovi JNA su se iznenada pokušali obrušiti na vojarnu Zečevo, uslijed čega je Goran Pauk pucao na neprijateljski zrakoplov oko tridesetak puta, te ga je uspio pogoditi i srušiti. Pogođeni zrakoplov je pa u more. Istva stvar dogodila se i kada je Neven Livajić sa svojom raketnom strijelom 2M pogodio drugi zrakoplov koji je pokušao napasti Šibenik. Taj se zrakoplov srušio pokraj marine Kremik. Gardist Filip Gaćina povikao je „Pogodija ga je, pogodija ga je! Obadva, obadva, oba su pala!“ Snimka ovog događaja isti je dan prikazana na HRT-u te je izazvala oduševljenje i radost. Tako je nastao uzvik koji je razveselio cijelu Hrvatsku, te postao simbol pobjede i uspjeha hrvatskih vojnika koji su se borili kod Šibenika.³⁸

4.2.7. 22.6.1991.

Sedmog dana bitke za Šibenik srpski pobunjenici i JNA su se polako povlačili s tenkovima nakon što su ih hrvatske snage kod Šibenika napale sa sedam strana: Batižele(Crnica), Dubrave, Razora, Žirja, Smričnjaka i vodičko-zatonske strane. U 5 sati su šibenski branitelji napali neprijatelja, te je napad trajao dva sata čak i nakon što su srpski zrakoplovi počeli raketama napadati bateriju Kamenar koja je bila najjača. Agresori su također napali Šibenik i Bilice iz Gaćelega. Zrakoplovi su se nadvili nad Žirje i Gradsko groblje u 11

³⁷LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991., 110.

³⁸'Oba dva, oba su pala': kako je na današnji dan nastao uzvik koji je obilježio Domovinski rat. *Večernji list* (Zagreb), 21.9.2022.

sati te su izazvali požar. Zadnji napad putem zrakoplova dogodio se u 15:40 sati. Šibenski je most već ujutro bio gotovo u potpunosti očišćen od srpskih pobunjenika i JNA te se posljednji tenkovi, koji su se tamo zadržali, počinju povlačiti u smjeru Gaćeleza³⁹. U napadu na agresore veliki je uspjeh polučila hrvatska artiljerijska baterija „Jabuka“, a zahvaljujući naporima svih branitelja neprijateljski napadi su neutralizirani na šibenskom području.⁴⁰ Most je u potpunosti bio oslobođen u 12:00. Nakon oslobađanja Mosta pokrenuta je akcija raščišćavanja kako bi se Most mogao osloboditi za prometovanje. Na Mostu je bio razrušen motel, cesta je bila uništena, automobili izgorjeli te je bilo puno paleži, ispucanih čahura i kamenja, a to sve je ostavljalo cjelokupnu strahovitu sliku⁴¹.

Nakon čišćenja Mosta hrvatske su snage željele zauzeti položaj iza vrpoljačke ceste i napasti vojarnu u Ražinama. Branitelji su u tome uspjeli te su topom izravno pogodili u vojarnu i primorali neprijatelje na povlačenje. Bitka je prestala 23.9. u 00:40. Uz napore hrvatskih snaga na kopnu, i Žirjanska je baterija konstantno branila Šibenik. Nad Žirjem su oko 15 sati primijećena dva zrakoplova koji su dugo kružili te iznenada raketama napali hrvatske branitelje iz smjera rta Rasohe. To je bio najteži napad na Žirje. No, Žirjanska je baterija uspjela obraniti svoj položaj i srušila je jedan od agresorskih zrakoplova⁴²

Primirje između Hrvata i agresora je sklopljeno u 17 sati. Predsjednik Republike Franjo Tuđman je donio odluku i naredio da šibenski branitelji trebaju obustaviti progon za agresorima. Potpuni prekid je nastao u 21 sat, te je tada završena bitka za Šibenik.⁴³

4.2.8. 23.9.1991.

Nakon sedam mučnih, tužnih i zastrašujućih dana ratovanja, u Šibeniku je napokon nastalo veselje i radost. Neprijatelj je napokon bio protjeran sa šibenskog područja zahvaljujući iznimnim naporima hrvatskih snaga. U ponedjeljak 23.9. sirenom je u 11:27 proglašen kraj Rujanskog rata u Šibeniku, te su šibenski građani napokon mogli izaći iz skloništa. Hrvatski su branitelji vješto napadali protivnika i uspjeli su obraniti svoj grad. Oborili su šesnaest zrakoplova, dva helikoptera, nekoliko brodova i dvadeset pet tenkova, a pogođeno je sveukupno

³⁹RUNTIĆ, Domovinski rat – vrijeme rata, str. 395

⁴⁰LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991., 124.

⁴¹*Isto*, 118.

⁴²*Isto*, 122.

⁴³*Isto*, 125.

22 zrakoplova i četiri helikoptera. Napadači su se povukli do Čiste Male, te bi se u potpunosti morali povući sa šibenskog područja da se nije objavilo primirje i stupilo na snagu 23.9. u 15 sati. U Rujanskom su ratu život izgubila tri branitelja i sedam civila, a sto trinaest ljudi je bilo ranjeno.⁴⁴Livaković navodi: „Ne samo da je na šibenskom području agresor koji je u tom vremenu bio nadmoćniji u tehnici i oružju, čak u omjeru 100:1, protjeran, već je tim šibenskim rujanskim ratnim podvigom obranjen Šibenik, osujećeno ostvarenje čitave južne Hrvatske i gotovo razbijena jugo-mornarica, a veliki dio hrvatskog akvatorija postao slobodan.“⁴⁵

⁴⁴LIVAKOVIĆ, Šibenik u rujanskom ratu 1991., 128.

⁴⁵*Isto*, 129.

5. ŠIBENČANI I NJIHOVO SUOČAVANJE SA SVAKODNEVICOM RATA

Život stanovnika Šibenika bio je nasilno uzurpiran i ugrožen Rujanskim ratom i agresijom srpskih pobunjenika i JNA na Šibenik i okolicu. Prekinuta je redovna nastava u školama te su Šibenčani u skloništima proveli 162 sata. No, to nije utjecalo na srčanost Šibenčana. Prije Rujanskog rata oni su se okupljali u kavani Medulić, u kojoj se razvijalo javno mišljenje i u kojoj su se sastajali važni stanovnici grada. Tijekom rata Medulić je bio ispražnjen zbog skrivanja u skloništa. No, to nije utjecalo na odlučnost Šibenčana, koji su naveli „Stariji smo, nemamo što mnogo izgubiti, ali i mi ćemo se ispriječiti neprijatelju za naš dragi grad.“ i „Šibenik se uvijek znao boriti za slobodu, vrag će odnijeti napadače i mi ćemo opet pobijediti“.⁴⁶

Šibenik i njegovi stanovnici su svakodnevno primali pomoć iz Hrvatske i iz cijelog svijeta. Pomoć je stizala u obliku sanitetskih vozila s lijekovima i higijenskim materijalima, a neki su se europski gradovi također ponudili i da će primiti najranjivije Šibenčane i organizirati brodski prijevoz izbjeglica iz Šibenika kako bi ih zaštitili. Također, u Šibenik je stizala pomoć u hrani i u novcu.⁴⁷ U obrani Šibenika i u preživljavanju Šibenčana veliku je ulogu imala opskrba namirnicama, pogotovo od strane „Šibenka“ trgovine i proizvodnje koja je svakodnevno i redovito prikupljala i isporučivala namirnice. U Šibeniku su tijekom Rujanskog rata također djelovale i medicinske službe koje su pomagale ranjenicima u ratu i koje su radile u iznimno teškim uvjetima. Srpski pobunjenici i JNA su napadali doktore i pucali na njih, a u bolnički odjelima je bilo vruće i bilo je nedovoljno kreveta te su ranjenici, ako za njih nije bilo mjesta u krevetima, sjedili na hodnicima.⁴⁸ No, bolničari, doktori i medicinske sestre u Šibeniku željeli su svojim ranjenicima pružiti najbolju moguću medicinsku skrb i nisu odustajali. Na ratištu je također djelovao Crveni križ koji je pružao pomoć izbjeglicama u obliku hrane i odjeće, a također su pomagali i prognanicima te prikupljali krv. Nakon što su šibenski branitelji pobijedili i potisnuli neprijatelja, slavila je cijela Hrvatska, no i sve države i gradovi koji su pomagali Šibeniku i njegovim stanovnicima.

⁴⁶„Nepokolebljivi »Medulić«, Slobodna Dalmacija (Split), br. 14654, 16. IX 1991., 16.

⁴⁷„Poljuljana »Krajina«, Slobodna Dalmacija (Split), br. 14655, 17. IX 1991., 10.

⁴⁸MIKULIČIN, Sjećaš li se Šibenskog rujna?, 104.

6. ZAKLJUČAK

Rat koji je trajao od 16.9.1991. do 23.9.1991. godine u Šibeniku bio je iznimno važan za tijek Domovinskog rata, jer je Šibenik bio ključna točka koja je morala ostati pod hrvatskom vlasti kako bi se spriječilo cijepanje Dalmacije i daljnji prodor agresija. Rujanski rat u Šibeniku također je bio iznimno važan za moral hrvatskih vojnih snaga, kao i za hrvatske stanovnike koji su bili ugroženi napadima Srba koji su živjeli u Hrvatskoj i JNA. Šibenik je bio iznimno pogođen u Rujanskom ratu jer se nalazi blizu Knina u kojem je bilo središte srpske pobune u Hrvatskoj, te se iz šibenske okolice širila srpska agresija i napadi. No, pokazalo se kako su branitelji Hrvatske i više nego dorasli srpskim napadima te su precizno odgovarali na napade agresora i taktički planirali tijek ratovanja. Šibenik i njegovi branitelji bili su ključni akteri na početku Domovinskog rata. Iz različitih izvora je vidljiva hrabrost koju su imale hrvatske snage i srčanost kojom su branili grad i njegovu okolicu od srpskih pobunjenika i od JNA. Šibenik je tijekom Rujanskog rata pretrpio mnoga strahovita razaranja te su u ovom ratu život izgubili hrvatski branitelji, ali i građani. No, unatoč svim strahotama koje je Šibenik doživio u rujnu 1991. godine, hrvatska vojska je uspjela pobijediti neprijatelja i istisnuti ga sa Šibenskog mosta koji je strateški bio najvažnija pozicija u ovoj bitci. Šibenski branitelji i branitelji iz okolice izvojevali su iznimno veliku pobjedu koja bi trebala biti zapamćena u povijesti kao jedan od ključnih događaja u Domovinskom ratu.

7. BIBLIOGRAFIJA

1. “Nepokolebljivi »Medulić«”, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14654, 16. IX 1991., 16.
2. “Poljuljana »Krajina«”, *Slobodna Dalmacija* (Split), br. 14655, 17. IX 1991., 10.
3. „Kronologija Domovinskog rata“, Centar Domovinskog rata. Pristup ostvaren 30.6.2023. <https://centardomovinskograta.hr/wp-content/uploads/2013/06/Domovinski-Rat-Kronologija.pdf>
4. BARIĆ, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005.
5. GLAURDIĆ, Josip. *Vrijeme Europe*. Zagreb: Naklada Mate, 2011.
6. KLEMENČIĆ, Mladen. Izbori u Hrvatskoj – elektoralnogeografska analiza odabranih primjera. *Geografski glasnik* 53 (1991), 95-108.
7. LIVAKOVIĆ, Ivo. *Šibenik u Rujanskom ratu 1991*. Šibenik: Ogranak Matice hrvatske u Šibeniku, 1992.
8. MARIJAN, Davor, BARIĆ, Nikica. *Raspad Jugoslavije i stvaranje Hrvatske države*, Zagreb: AGM d.o.o., 2020.
9. MARIJAN, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016.
10. MIKULIČIN, Ivo. *Sjećaš li se Šibenskog rujna?*, Split: Slobodna Dalmacija, 2017.
11. NAZOR, Ante. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb: Hrvatski memorijalno - dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2011.
12. 'Oba dva, oba su pala': kako je na današnji dan nastao uzvik koji je obilježio Domovinski rat. *Večernji list* (Zagreb), 21.9.2022.
13. Perić, Ivo. „Hrvatska uoči i nakon osamostaljenja“ U: *Hrvatska politika u XX. stoljeću*, ur. Ljubomir Antić, Zagreb: Matica Hrvatska, 2006.
14. Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj 1990“. *Povijest.hr*. Pristup ostvaren 30.6.2023. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/prvi-visestranacki-izbori-u-hrvatskoj-1990/>
15. RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
16. RUNTIĆ, Davor. *Domovinski rat, vrijeme rata - knjiga druga*. Vinkovci: Neobična naklada, 2005.
17. SAGATA, Ivan. *Balvan revolucija, Klepsidra* (2011).

18. ŠANJEK, Franjo. *Povijest Hrvata. Treća knjiga. Od 1918. do danas*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
19. ŠETIĆ, Nevio. *Ostvarenje suvremene Hrvatske države*. Zagreb: Družba „Braća Hrvatskog Zmaja“, 2017.

8. POPIS SLIKA

Slika 1. Rezultati izbora 1990. po strankama.....	4
---	---

9. SAŽETAK

Domovinski rat je ključan događaj u suvremenoj hrvatskoj povijesti, te je započeo kada je Hrvatska objavila neovisnost od Jugoslavije i proglasila se Republikom. Napadi srpskih pobunjenika koji su živjeli u Hrvatskoj te Jugoslavenske narodne armije koja im se priključila započeli su u okolici Šibenika te su targetirali i Šibenik. Od 16. do 23. rujna 1991. u Šibeniku se odvijao Rujanski rat, koji je obilježen hrabrom borbom hrvatske vojske protiv napada od strane agresora. Rat u Šibeniku je bio ključan događaj u Domovinskom ratu jer je pobjeda nad srpskim agresorima označavala sprječavanje srpskog prodora u Dalmaciju i odvajanja srednje i južne Dalmacije od ostatka Hrvatske. Hrvatske su snage branile Šibenski most, sam Šibenik i druge ključne položaje na jadranskoj obali. Rujanski rat je predstavljao prvu veliku pobjedu u Domovinskom ratu te je osnažio sve hrvatske branitelje, a pogotovo Šibenčane.

Ključne riječi: Šibenik, Rujanski rat, Domovinski rat